

PÄIVÄLEHTI.

1889.

Tilaushinta: Suomen: Koko viedin: 12 m. Venäjällä: 6 repl. 57 / " = 9 - 50 p. 58 / " = 8 - 50 kpl. 59 / " = 3 - 60 " Hiljaisena kuukaudella 1 m. 25. Yhtäsuureksi 10 p.	Toimittajat: KERO ERKKO (VENÄJÄ). J. BROFELD, ARVID JARROK & O. SIBBERG Toimita ja kuljetta: Puhelinlaitteita 21. Tuuletin 1278	Lähö lausuu joka kirjasta kolmella 5 p. p. Puhelut: 15, 20, 25 ja 30 s. illan avalla puolesta yöstä. Yksittäisiä ilmoituksia suurenasiassa 10 m. maksu. Postikortit, Puhelinlaitteita 21, avoimia kolme 10 m., 4-6. Tilaukset yleensäkin kuuluttavat kahden kuukauden lisämaksun. Ilmoituksen lausumien ja kutsujen laskutus.
---	---	--

Suomenmielinen, vapaamieliseen suuntaan toimitettu valtakunnallinen seuranjohtajien yhdistys perustettiin 1909 alusta lähtien jokaisena arkipäivänä kello 5 j. p. iltaa sijustuvien kokousten. Koko tuho olemassa kutsui ja viihdyttävä, riippuen ohjelmasta ja ohjelmasta määrätty.

„Fennia“

Helsinki, Unioninkatu 30,
 myöntää palovakuutuksia kiinteisiin ja helppoihin vakuusmaksoihin.
 Asuttsijolta maamme kaikissa kaupungeissa.

Ehdollisen ja helpon tekemään
 taa rahotisi toimia, ja kuusi
 me on voimistunut voimukkaita
 (square) jota kuusioppia (pau-
 ran voimistusta varten). Ro-
 kimmat mahdolliset hinnat ma-
 jetaan sellaisesta tavasta.
 Ohjelmia tietoa antaa
 Waldemar Hamfeldt,
 Saksalaiset

[illegible][illegible]

Tuuletussuhteet ovat kunnassa keskimäärin suhteellisen tasaiset, eli 1 maa 500 m. -- Maissa tuuletussuhteita ei ole, joten silloin-öölle tulot ja

G. W. Edlund'in kirjakaupassa.

Paperi-, Kirjoitus- ja Piirustus-
tarpaiden kauppansa

yt tullut **Silliä** useampia merkki

J. E. CRONWALL,
Mikrokatu 9.
HUOM! Sitä kääntelee silä varien palkatut si
in pitelensä lottunet henkilii

„PATRIA“
Helsingissä, Unioninkatu no 30,
myy: **tapaturmavakuutuskeskus edullisimmilla ei-
dolla.**
Arvostus: **hyvä** maksulla.

[illegible]

THAMINEN-MOTTEN.
KOTI JA YHTEISKUNTA.
pää on, että kukaan ei ole täysin yksin. Jos eläjästä tulee
tarkasti ja järkevästi.

Castren & Snellman
Aslanajaja Helsingissä.
Puhelin 11.

A. Granbergin leipomatallos,
Kirkkovaarakaatu 21.
Wienleipä, raeleipä, joka päivä. Myydä kahvi, tee- ja piirak leipä
kondittoria leiväitä. Kallion ja Kallionin leiväitä 100/1200 100/1200.

Päivälehdien toimitus v. 1893. Istumassa (vas.): Santeri Ivalo, E.O. Sjöberg, Eero Erkko, Filip Warén. Seisomassa (vas.): Kasimir Leino, Reinh. Roine, Juhani Aho, Arvid Järnefelt, Erkki Reijonen.

Nuorten Päivälehdestä 100-vuotias Helsingin Sanomat

PÄIVÄLEHTI.

Elokuussa 1889 lähetettiin ”asiaa harrastaville kansalaisille” Jyväskylältä kiertokirje:

Yhä useammalta taholta on jo kauvan kuulunut toivomuksia uuden suomenkielisen sanomalehden perustamisesta Helsinkiin, lehden, joka, ollen puoluekannaltaan suomenmielinen, olisi ajan kysymysten suhteen asettunut kaikinpuolista edistystä puolustavalle n.s. vapaamieliselle kannalle. Poistaakseen tällaisen lehden tuntuvasti huomattua puutetta ovat allekirjoittaneet päättäneet ensi-

vuoden alusta alkaen ruveta Helsingistä ulos antamaan yllämainittuun suuntaan toimitettua... suomenkielistä sanomalehteä.

Allekirjoittajat olivat **Eero Erkko**, joka silloin oli jyväskyläläisen Keski-Suomi-lehden päätoimittaja, ja kirjailijat **Arvid Järnefelt** ja **J. Brofeldt**, myöhemmin tunnettu **Juhani Ahona**.

Niin pian kuin tarpeellinen takauksensa, josta olemme laskeneet riittävän noin 10 000 markkaa

- 1889 Päivälehdden ensimmäinen näytenumero julkaistaan 16. marraskuuta
- 1890 Päivälehti alkaa ilmestyä vuoden alusta 6-päiväisenä lehtenä
- 1894 Päivälehteläisten ”nuorten” piiristä syntyy nuorsuomalainen puolue
- 1903 Päivälehdden perustaja Eero Erkko karkotetaan maasta
- 1904 Päivälehti lakkautetaan ensin kuukaudeksi, sitten ainiaaksi; viimeinen numero ilmestyy 3. heinäkuuta
- Helsingin Sanomain ensimmäinen näytenumero julkaistaan 7. heinäkuuta; Sanoma Osa-keyhtiö perustetaan
- 1905 Eero Erkko palaa Suomeen ja vuotta myöhemmin Helsingin Sanomain johtoon
- 1914 Helsingin Sanomista Suomen suurin lehti (arkilevikki 28 000); lehdestä tulee 7-päiväinen
- 1927 Eero Erkko kuolee, Eljas Erkosta päätoimittaja ja toimitusjohtaja
- 1932 Ilta-Sanomat alkaa ilmestyä Helsingin Sanomain iltapainoksena
- 1954 Helsingin Sanomista Pohjoismaiden suurin tilauslehti (arkilevikki yli 230 000)
- 1961 Päätoimittaja Yrjö Niiniluoto kuolee, päätoimittajiksi Teo Mertanen ja Aatos Erkko
- 1965 Eljas Erkko kuolee, Aatos Erkosta toimitusjohtaja
- 1976 Vastaavaksi päätoimittajaksi Heikki Tikkanen
- 1977 Sanomalan tuotantolaitos Vantaalla otetaan käyttöön; sanomalehtien painatus siirtyy off-set-tekniikkaan
- 1983 HS-Kuukausiliite alkaa ilmestyä. Sähköinen sanomalehti Kaapelisanomat alkaa näkyä Helsinki Televisiossa
- 1986 Päätös toisesta sanomalehtipainosta Varkauteen
- 1988 Helsingin Sanomain arkilevikki yli 460 000, sunnuntailevikki yli 540 000
- 1989 Päätös kolmannesta sanomalehtipainosta Forssaan

Eero Erko, Päivälehden perustaja ja ensimmäinen päätoimittaja.

E. O. Sjöberg. Kaksi muuta kehoituskirjelmän al-lekirjoittajaa olivat poissa Helsingistä, Järnefelt lukujensa parissa ja Aho Pariisissa. Tosin molemmat vuosien varrella tulivat kirjoittaneeksi Järnefelt lähes sata ja Aho useita satoja kirjoituksia Päivälehden ja Helsingin Sanomiin.

Kannattajat olivat uskollisia ja avustajat uhrautuvia, mutta ilmoituksia tuli pieneen lehteen liian vähän. Sen talous tarvitsi tuekseen osakeyhtiön, joka saatiinkin perustetuksi loppuvuodesta 1890 nimellä **Helsingin Suomalainen Sanomalehti Osakeyhtiö.**

Iloissaan Päivälehti kiiruhti julkaisemaan jou-lukuun 15. päivän numeronsa 50 000 kappaleen näytenumeron vuodelle 1891. Lehden koko oli suurentunut, nyt 66 x 44 cm, ilmestymisaika siirtynyt aamuksi kello seitsemän, ja toimituskin oli karttunut kolmella nuorella miehellä, vastavalmis-tuneita filosofian kandidaatteja kaikki. **Filip Wa-rén** oli monitaitoinen kuten Päivälehdessä pitikin, kokousreferentti, uutismies, kääntäjä, pikakirjuri waltiopäivillä ja "laulumiehenä hän usein työn keskelläkin hilpeillä kansanlauluillaan kajahdut-

teli pienen toimitushuoneiston seinää". **Kasimir Lönnbohm (Leino)**, kielitaituri ja totuudenetsijä, oli Päivälehden kirjallinen auktoriteetti 1890-98, tuotteliaisuudessaan Ahon luokkaa. Hän toi Päivä-lehden piiriin runoilevan pikkuveljensä, joka 21-vuotiaana hänen jälkeensä kiinnitettiin teatterikrii-tikoksi; **Eino Leinon** työnkuva Päivälehdessä ja Helsingin Sanomissa laajeni sitten toimittajaksi ja pakinoitsijaksi Mikko Wilkastukseksi ja Teemuksi. Kolmas mies, **Santeri Ingman (Ivalo)** tuli ole-maan lehden tukipilareita neljäkymmenen seitse-män vuoden ajan, kuolemaansa saakka.

Lehden sisältönä tuli olemaan kansanopetuk-sen asiata, raittiuskysymystä, työväen asioita sekä koti- että ulkomaalla, naiskysymystä, waltio-päi-vien seurantaa, luonnontieteitä, vastauksia lakiky-symyksiin ja ulkomaanosastossa hetken tapahtu-main ohessa esityksiä ajan johtavista liikkeistä ja aatevirtauksista. Kaunokirjalliseen osastoon pan-taisiin tavallista suurempi huoli, minkä vakuudek-si lehti luetteli avustajaniminään aikaisemmin mai-nittujen lisäksi mm. Kauppi-Heikin, Louis Spar-ren ja Karl A. Tawaststjernan.

Viimeinen Päivälehti ilmestyi 3.7.1904, ensimmäinen Helsingin Sanomat 7.7.1904.

ensi vuodeksi, on merkitty, ilmestyy näyttönumero ja alkaa lehti itse säännöllisesti ilmaantua vuoden 1890 alusta.

Toivottua summaa ei kertynyt, mutta takauslistoille kirjoittautui vakuuttava määrä kannattajia Santeri Alkiosta, Minna Canthista ja Castréneista Lucina Hagmaniin, Matti Kurikkaan, E. N. Setälään, N. R. af Ursiniin ja Matti Äyräpään.

Ensimmäinen Päivälehden näyttenumero saatiin ilmestymään 16. marraskuuta 1889. Tätä päivää on yhtiö saanut sittemmin viettää merkkipäivänään kymmenen vuosikymmenen ajan.

Näyttenumeroissaan — toinen ilmestyi 5. joulukuuta — Päivälehti ilmoitti alkavansa ilmestystä jokaisena arkipäivänä kello viisi jälkeen puolen päivän ja luetteli nuorempia kirjailijoita ja muita yhteiskunnan eri alojen arvoisia henkilöitä, jotka olivat luvanneet ottaa tehokkaasti osaa lehden toimittamiseen.

Esittelyssään Päivälehti, ”kun se nyt ensi kertaa astuu lukijainsa kynnyksen yli”, todennäköisesti Juhani Ahon sanoin, kertoi aikeensa: Suomen kielen saattaminen sivistys- ja valtakieleksi, jotta voitaisiin herättää kansallista tietoisuutta ja kohottaa kansan sivistystä. Ei isännän äänellä vaan palvelijana Päivälehti halusi ”tilaisuuden mukaan yhtä suoraan kertoa lukijoillemme uusista kuin vanhoistakin aatteista, yhtä pelkäämättä käsitellä muitten maitten polttavia kysymyksiä kuin niitäkin, jotka omassa maassamme ovat päiväjärjestyksessä”. Ja vielä: ”Kansamme toiveitten esiin tuojaksi, sen tarpeitten vilpittömäksi tulkiksi on tämä lehti ajottu.”

Tällä ”nuorten” suuntauksella Päivälehti erotautui suomalaisen puolueen ”vanhoista”, jotka liikkuiivat aristelevammin. Päivälehti uskoi, että suomenmieliset hallitusmiehet voisivat paremmin edistää suomalaisuuden asiaa, kun he voisivat tukeutua Päivälehden kautta esille tullessiin kansan toiveisiin ja tarpeisiin.

1890-

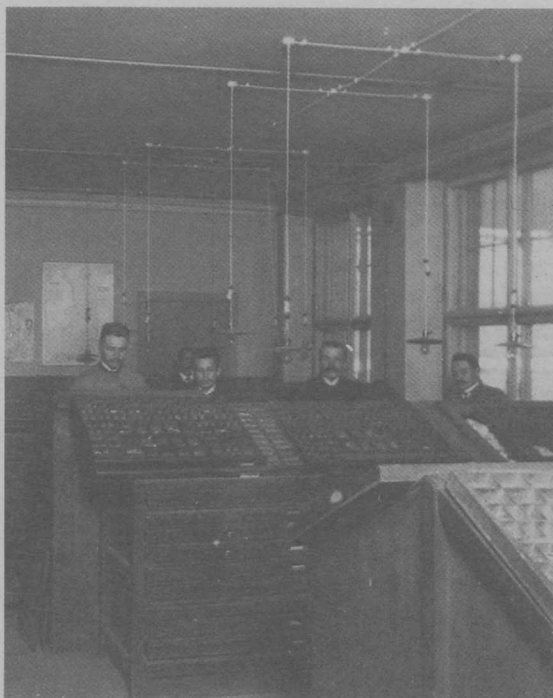
Päivittäinen toimitustyö jäi ensimmäisenä vuonna kahden miehen harteille. Eero Erkko oli palkaton päätoimittaja ja taloudenhoitaja; toimitussihteerinä ja ulkomaanosaston hoitajana oli pääkaupunkilaisessa Finland-lehdessä kokemuksensa hankkinut

Toimitussihteerin huone v. 1909.

Monotypeosaston kirjoittajia v. 1909.

Ilmoituslatomo v. 1909.

Lehden ohjelman pääpykälä tulisi edelleen olemaan lakiemme ja kaikkien kansallisten laitostemme tukeminen ja kehittäminen, ja lehden puoluekanta olisi edelleen perustuksiaan myöten suomenmielinen.

Eero Erkko hahmotteli laajasti "nuoren Suomen" ohjelman 9-sivuisessa ensimmäisen Nuori Suomi -joulualbumin esipuheessaan marraskuussa 1891. Tämä Päivälehden toimituksen ulosantama kirjanen kirjoituksineen, kuvineen ja sävellyksineen myytiin loppuun heti ilmestyttyään. Pakinoitsija Tiera (Santeri Ivalo) kirjoitti Päivälehdessä 23.12.1891:

Tätä nykyä on olemassa täydellinen "Nuori Suomi" -kiihko. Onneksi ei se kuitenkaan ole tällä kertaa "nuori Suomi" itse, joka kiihkoilee. Se suomikiihkoisuus, joka nyt vallitsee, on syntynyt suuressa yleisössä. Se on tarttunut ei ainoastaan "vanhoihin" ja "nuoriin", mutta myöskin ruotsikiihkoisiin. Koko lukeva yleisö on joutunut yhden ainoan intohimon valtaan. Ne tahtoisivat jokikinen itselleen Päivälehden joulualbumin "Nuoren Suomen".

Päivälehden ensimmäiset näytenumerot oli painettu **Hufvudstadsbladetin kirjapainossa**, ja jo 6.12.1889 Eero Erkko ja Aug. Schauman allekirjoittivat vuodeksi painosopimuksen, jota jälleen jatkettiin vuodeksi 1891. Vuoden 1892 alusta lähtien lehti painettiin edelleen samalla Marinoni-koneella, mutta nyt se oli saatu ostetuksi omaksi ja siirretty Sentraali-Kirjapainon tiloista Korkeavuorenkadulta vuokrattuihin tiloihin. Paino oli nyt "oma miehensä, kenestäkään riippumaton".

Toimitus joutui yhä pysymään vuokrahuoneissaan Fabianinkadulla, entistä painopaikkaa vastapäätä. "Toimistossa" oli alituisen kävijöitä, avustajia tai muuten vaan ystäviä. Kävi taiteilijoita musiikin alalta, Robert Kajanus, Armas Järnefelt, Oskar Merikanto, Jean Sibelius, kuvataiteilijoita Väinö Blomstedt, Axel Gallén (-Kallela), Eero Järnefelt, Pekka Halonen, kirjailijoita ja kielimiehiä kuten Werner Söderhjelm, joka oppi kirjoittamaan juttunsa suomeksi, ja tietenkin Päivälehden "oma" runoilija ja väsymätön kannustaja J. H. Erkko, jo maankuuluksi tullut lyriikko ja runonäytelmien kirjoittaja, Eero Erkon isovelji. Kävi myös virkamiehiä, juristeja, poliitikkoja, Helsingistä ja maaseudulta.

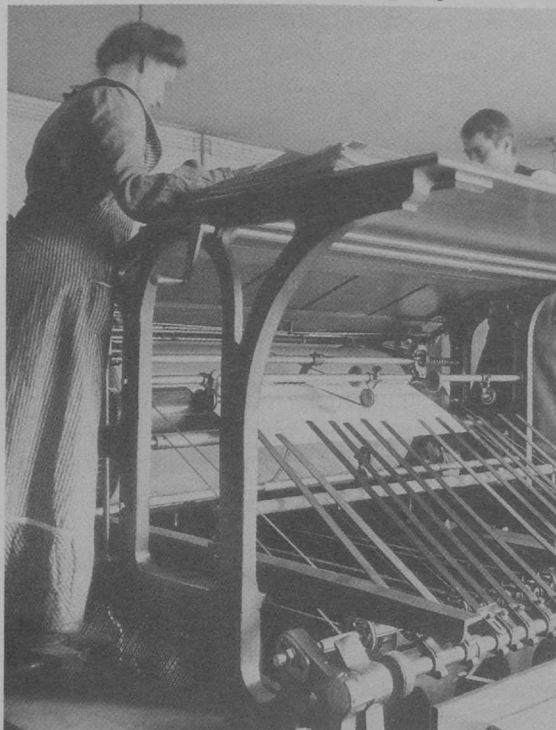
Tuli tavaksi kokoontua varsinkin lauantai-iltaisin seurustelemaan, laulamaan ja ennen kaikkea keskustelemaan. Kielitaitoiset käänsivät myöhään yöllä Suomen sähkötoimiston kautta saapuneita ulkomaan sähköitä ja Pietarin lehtiä. Naistoimittajan läsnäolo ei aiheuttanut valituksia puolin eikä toisin. Pelkäämätön Päivälehti oli kiinnittänyt ensimmäisenä lehtenä Suomessa toimitukseensa naisen. **Tekla Hultin**, Suomen ensimmäisiä naisylioppilaita ja Suomen ensimmäinen naispuolinen filosofian tohtori (1896), työskenteli lehden ulkomaanosastossa 1892-1901. Vuodesta 1894 oli myös mukana valtiollisista kysymyksistä kirjoittava nimimerkki K.J.S. eli lakitieteen tri **Kaarlo Juho Ståhlberg**, joka myöhemmin (1908) liittyi kiinteästi toimitukseen sen neuvottelevana jäsenenä ja johtokunnan jäsenenä Tasavallan presidentiksi nimittämiseensä saakka (1919).

Kokoontuvaa nuorten päivälehteläisten joukkoa alettiin kutsua Nuoren Suomen Klubiksi, jonka nimissä julkaistiin kattava sarja huomattavimpien kirjoittajien valtiollisia, yhteiskunnallisia ja sivistyksellisiä kysymyksiä käsitteleviä Kirjasia

Postitushuone v. 1909.

1910-luvulla oli lehtitalossa useita pikapainimia.

Kansalaisille ja jonka piirissä 25.11.1894 perustettiin ”nuori puolue” eli **nuorsuomalainen puolue**, myöhemmältä nimeltään perustuslaillis-suomenmielinen puolue ja vuodesta 1918 Kansallinen Edistyspuolue. Puolueen ohjelman laati toimikunta Eero Erkko, Jonas Castrén, K.J. Ståhlberg, R. Erenius, Th. Homén ja Th. Rein.

Nuori Suomi -albumi ilmestyi jouluisin keskeytyksellä vuoteen 1940 saakka.

Itse Päivälehti kuitenkin myöhästeli painoesteiden takia. Maassa vallitsi ennakkosensuuri. Kullekin lehdelle oli määrätty sensori, joka ennakkoon tarkasti tekstin ja punakynällä käyttämällä aiheutti lehdelle kalliita myöhästelyjä. Vuonna 1897 Päivälehdellä oli jo 40 ja vuonna 1898 98 myöhästymistä. Hämätäkseen sensoria lehti alkoi kirjoittaa ikävät uutiset allegorioina, joita lukijat oppivat ymmärtämään.

Vuonna 1899, Nikolai Bobrikoffin tultua Suomen kenraalikuvernööriksi, lankesi Päivälehdelle painoesteiden lisäksi kolmen kuukauden lakkautus, elokuun lopusta marraskuun loppuun.

1900-

Vuonna 1900 seurasi painoesteitä ja Bobrikoffin määräys Eero Erkon erottamisesta vastaavan päätoimittajan paikalta. Eino Leino kirjoitti Erkolle runon, joka alkoi

Eero Erkolle
18⁴⁶/₇00
Kävi myrsky, kun lipperi
tankohon tartuit.
Uros taistelun lainehet kor-
kealle.

Sin puolesta vastaa kansas
ja maasi.
E. Eino Leino

Juhani Aho kirjoitti kuusisivuisen kirjeen, itse asiassa lastun, ”Salli minun onnitella itseäsi tänä päivänä”

Salli minun puristaa kättäsi
mielihyvystä siitä että sinullekin on
ollut onni tulla tutkimatta tuomituksi,
si syyttömästi rangaistuksi, - ollut onni
kärsiä muiden puolesta ja muiden kans-
sa - ja että sait olla osallistajana laipalon
päässä, josta tii täytyy takaisin kääntä.

Ystävälli
Juhani Aho.

Virallisena erottamispäivänä 26.4.1900 Erkko juhlistettiin kansalaispäivällisillä, jonka selostusta ei tietenkään saanut julkaista Päivälehdessä. Eero Erkko sai jäädä toimitukseen nimellisesti tavallisena toimittajana. Päätoimittajaksi nimettiin Santeri Ivalo. Samana vuonna Päivälehti sai uuden kolmen kuukauden lakkautusmääräyksen loka-kuun lopusta helmikuun alkuun 1901. Johtokunta lähetti kiertokirjeen:

K. K! Me emme tiedä oletteko ennestään Päivälehden lukija tai sen ystävä. Mutta me pidämme varmana että olette isänmaan ystävä. Ja sellaisen puoleen me nyt käännyimme. Sillä olemme vakuutetut siitä, että jokainen isänmaallinen kansalainen surulla ja mieliharmilla näkee sanomalehtilakkautusten yhä jatkuvan ja kernaasti yhtyy vastalauseeseen niitä vastaan. Paras vastalause on: tilata lakkautettua lehteä siitä lähtien kun se jälleen alkaa ilmestyä. Se on vastalause sellainen, joka vaikuttaa kahtaanne päin: protestina lakkauttajille ja kannatuksena lakkautetulle. Molemmissa suhteissa on se sitä vaikuttavampi mitä suurempi kansalaisjoukko siihen yhtyy.

Lehden lukijakunta kasvoi tuhansilla. ”Se tosiaan antaa lehden toimitukselle parhaan rohkaisun ja virikkeen työssään ja ponnistuksissaan” kir-

joitti Päivälehti 1.2.1901. Mutta jo kesäkuun alussa määrättiin taas neljän kuukauden lakkautus.

Vuonna 1903 Bobrikoff antoi maastakarkotusmääräyksen Eero Erkolle, jonka hän katsoi olevan salaisen vastarintaliikkeen huomatuimpia kiihottajia ja maanalaisen kirjallisuuden levittäjiä.

Erkko sai kirjeen Lääninkansliasta:

Hänen Ylhäisyytensä Kenraalikuvernööri on ilmoittanut ---, että Hänen Majesteettinsa Keisari Kaikkeinkorkeimmasti on suostunut kieltämään Teitä oleskelemasta Suomessa --- Tämän nojalla velvoitetaan Teidät viimeistään kolmen päivän kuluessa, luettuna 7 päivästä Toukokuuta 1903, matkustamaan Suomen rajojen ulkopuolelle. --- jollette Te matkusta Suomesta määrättynä aikana tai omin luvin palaatte Suomeen, Teidän kanssanne menetellään kuten mainitun Armollisen Asetuksen 2 §:ssä on sanottu, s. o. Teidät pidättävät asianomaiset henkilöt ja vievät johonkin määrättyyn paikkaan Keisarikunnassa.

Erkko lähti ajoissa ja päätyi Yhdysvaltoihin kahdeksi vuodeksi. Vaimo ja pojat Eljas, Paavo ja Eero Olavi seurasivat myöhemmin.

Johtokunta lähetti kiertokirjeen eri paikkakunnille etsien asiamiehiä:

Varmasti on Päivälehti vuosi vuodelta mennyt eteenpäin, sen lukijakunta on säännöllisesti joskaan ei pitkin harppauksin lisääntynyt, huolimatta siitä, että lehden on täytynyt ponnistella kaikinpuolin vaikeissa oloissa. --- Luulemmepa senvuoksi nyt ilmoittavamme lukijoillemme iloisen uutisen, mainitessamme, että Päivälehti ensi kesäkuun alusta kirjapainoineen muuttaa uuteen huoneustonsa.

Toukokuun viimeisinä päivinä 1904 Päivälehti toteutti asiamiehille ilmoittamansa hankkeen, vaikka se kevättalvella taas oli lakkautettuna kuukauden. Se muutti toimistoineen, konttoreineen ja kirjapainoineen taloon, jonka olivat piirtäneet Eliel Saarinen, Armas Lindgren ja Herman Gesellius. Sijainti oli Miekkakalan korttelissa Ludviginkatu 4.

Oman talon lisäksi Päivälehti oli hankkinut oman uuden painokoneen, ”jommoista Suomessa tähän saakka ei vielä milloinkaan ole käytetty”. ”Cox duplex press on hauska kapine nähdä ja vielä hauskenpi käyttää”, kirjoitti Päivälehti 2.6.1904. ”Tällä koneella käy kaikki ihmiskäsin tehtävä työ

painamisessa tarpeettomaksi; kone painaa, sitoo, leikkaa ja vieläpä taittaakin sanomalehden täysin valmiiksi saakka, — ei tarvitse muuta kuin katsoa, että paperia on koneen nieltävänä, niin saapi sievästä laatikosta ottaa lehdet valmiina. — Entäs nopeus? — Keskimääräinen kappaleluku esim. neli-lehtistä, 8 sivuista, 7 palstaista sanomalehteä on 5 500-6 500 tunnissa.” Koneen valmistuspaikka oli Battle Creek, Mich., U.S. of A.

Uuteen taloon tulvi onnitteluja, mm. J. H. Erkolta:

Päivä pääsköhen talohon

Päivälehdten myötä!

Vapauden voitoksi

Täällä tehkää työtä!

Mutta kesäkuussa 1904 Eugen Schauman ampui Bobrikoffin, ja sensuuri valvoi entistä ankarammin. Päivälehdten vertauskuvallisesta pääkirjoituksesta ”Juhannuksena” tehtiin veruke Päivälehdten vaientamiseksi.

Painoasian Ylihallituksen kokouksessa 27.6.1904 päätettiin Päivälehti ”ainaiseksi lakkauttaa... siitä päivästä alkaen kuin lehden vastaa-

Päivälehdten ensimmäinen oma toimitalo valmistui v. 1904.

va toimittaja Filosofian tohtori Santeri Ingman on tästä päätöksestä kirjallisen tiedon saanut”.

Viikkoa myöhemmin, 3.7.1904 Päivälehdessä oli yhden palstan hämmennyneen tuntuinen uutinen: ”Päivälehti ainiaaksi lakkautettu. Sen mukaan kuin on varmana kerrottu, on Päivälehti painoviranomaisten toimesta kokonaan lakkautettu. Tämänpäiväinen numero lehteämme, joka lähes viisitoista vuotta on ilmestynyt, olisi sen mukaan viimeinen. Mitään virallista tietoa meille vielä ei ole saapunut. Mutta siltä varalta että tämä numero Päivälehteä olisi sen viimeinen, lausumme kaikille lehden avustajille, ystäville ja lukijoille kiitokset kuluneista vuosista.”

Eino Leino kirjoitti runon Mykkä laulaja, Vanha ballaadi, jota monistettiin ja levitettiin.

*Luo tyrannin laulaja sestetin,
S. A. L. S.*

*Sun 'Käskem' ma lakeata lauhustas,
joka kansahan kapinan syttää,
mutt' etä mun käskyn varma ois
olen päättänyt kielisi leikata pois
ja sun ainiaaks mykistettyä.
Kunsi laulsi tuon sulman tuon*

HELSINGIN SANOMAT

Tuli kiire perustaa Päivälehdelle jatkaja ja pelastaa kirjapaino.

Jo neljäntenä päivänä viimeisen Päivälehdten ilmestymisestä, 7.7.1904, julkaistiin **Helsingin Sanomain** näytenumero. Uudeksi päätoimittajaksi oli suostunut filosofian maisteri **Paavo Warén**, entisestään tuttu avustajana ja Filip Warénin veljenä, mutta poliittisesti leimautumaton.

Kirjapainon turvaksi perustettiin ”ollen yhtiön tarkoituksena harjoittaa kirjapaino- ja kustantaja-liikettä” **Helsingin Uusi Kirjapaino-osakeyhtiö (HUK)**, jonka yhtiöjärjestys saatiin päivätyksi 8.7.1904.

Näytenumerossa 7.7.1904 ei sanallakaan viitattu Päivälehteen. Etusivulla oli Kaikkein-korkein reskripti, annettu Pietarhovissa ruhtinas Ivan Obolenskin nimittämisestä Suomen kenraaliku-

vernööriksi. Keisari Nikolai lausui siinä mm: ”Huolenpito Suomen mitä läheisimmästä yhteydestä muun Keisarikunnan kanssa on aina ollut valtakunnallisen vallan järkkymättömänä päämaalina; sellaisena sen on pysyttävä vastaisuudessaan.”

Viereiselle palstalle oli kirjoitettu Helsingin Sanomain oma esittely Sananen tienviitoiksi. Sensuuria varoen siinä puhuttiin maanviljelyksen kohentamisesta ja toimista tilattoman väestön hyväksi, osuustoimintaan ryhtymisestä, väkijuomista pidättäytymisestä — niiden turmiollisuus ei tuohon aikaan ollut vitsi vaan karvasta todellisuutta — kirjallisuuden ja taiteen tutustuttamisesta laajemmille piireille ja, entiseen tapaan, ”tahtovat Helsingin Sanomat puhtaasti suomenmielisenä lehtenä, kansan lehtenä työskennellä... Työtä on kuten näkyy runsaasti, työmiehiä tarvitaan.”

Ensi töiksi haettiin ja runsaan kahden kuukauden jännittävän odotuksen jälkeen saatiin 15. 9. 1904 Helsingin Sanomille julkaisulupa. Lupa laukaisi heti kaksi uutta näytenumeroa, 24. ja 28. syyskuuta, kunnes lehti alkoi vakinaisesti ilmestyä lokakuun alusta 1904 kuutena päivänä viikossa (ei maanantaisin). Samaan aikaan, 20.9.1904, jätettiin Keisarilliselle Suomen Senaatille hakemus, ”jossa Dosentti **Z. Castrén** ynnä moniaat muut henkilöt ovat anoneet vahvistusta ”**Sanoma Osa-keyhtiötä**” varten laaditulle yhtiöjärjestyshetkelle; ollen yhtiön tarkoituksena kustantaa Helsingin kaupungissa ulosannettavaa suomenkielistä sanomalehteä ja muita julkaisuja”. Yhtiöjärjestykselle saatiin vahvistus 7.10.1904, Sanoma Osa-keyhtiön perustava kokous pidettiin 19.11.1904, ja yhtiö merkittiin kaupparekisteriin 14.12.1904.

Toimitus etsi kirjeitse avustajia ja pystyikin joulukuun 1. päivän ”tilausilmoituksessaan” julkaisemaan pitkän nimiluettelon, joukossa maanvilj. K. Kallio.

Helsingin Sanomat lähti kasvamaan.

8 000

Lähtölevikikseen Helsingin Sanomat sai kerätyksi 8 000.

Vuoden 1905 suurlakon yhtenä tuloksena oli ennakkosensuurin lopettaminen. Samoihin aikoihin maasta karkotetut pääsivät palaillemaan Suo-

Helsingin Sanomat kuljetettiin hevosreellä rautatieasemalle v. 1916.

meen, heidän joukossaan Eero Erkko, joka vuonna 1906 uskallettiin taas nimittää yhtiön johtokuntaan puheenjohtajaksi. Lehden päätoimittajana oli 29.12.1905-14.6.1906 **Heikki Renvall**. Helsingin Sanomain levikki kaksinkertaistui ja aiheutti isomman painokoneen hankinnan vuonna 1908. Koenig & Bauer -tehtaan sanomalehtitrotatsionipainokoneesta lähti 12 000 kpl 16-sivuisia ja 24 000 kpl 8-sivuisia lehtiä tunnissa valmiiksi leikkattuina, ja sillä pystyttiin myös painamaan kahdella värillä, mustalla ja esim. punaisella. ”Tällä on ilmoittajille sangen suuri merkitys, he kun täten saavat ilmoituksensa mitä silmiinpistävimiksi.”

Ludviginkadulle numeroon 6, ”torniniekkaan” kiinni, rakennettiin toinen oma talo samojen arkkitehtien piirtämänä kuin ensimmäinenkin.

Vuonna 1908 oli kuitenkin alkanut uusi venäläistyttämiskausi, maan valtiollista ja kansallista itsenäisyyttä kuristettiin laittomuuksilla. Niinpä Helsingin Sanomain ohjelmana oli edelleen ”sama laillisuuden pohjalle perustuva suomenmielinen, kansanvaltainen ja vapaamielinen edistysohjelma”.

Lehden päätoimittajana oli 15. 6. 1906—

31. 12. 1908 **Severi Nuormaa**, ja vuoden 1909 alusta lähtien jälleen Eero Erkkö. Vakituksia toimittajia oli yhteensä yksitoista, vakituksia piirtäjiä yksi ja vakinaisia ulkomaankirjeenvaihtajia viisi: Pietarissa, Tukholmassa, Kristianiassa (Oslossa), Roomassa sekä **E.R. Holsti** Lontoossa. Vakinaisia avustajia lehti luetteli 134 henkeä 5.12.1909 numerossaan, joka ilmestyi Päivälehdessä toisen näytynumeron 20-vuotispäivänä ja oli ”suurin tähän asti koko maailmassa ilmestynyt suomalainen sanomalehtinumero”, 32-sivuinen.

20 000

Lehden sunnuntailevikki kohosi yli 20 000 kappaaleen loppuvuodesta 1911. Samaan aikaan saapui toimitukseen ”ensi kerran palvelemaan sanomalehteä Suomessa Sähköpikakirjuri eli muukalaiselta nimeltään Parlograph”. Se oli uutispuolen toimittajien työtä helpottava sanelukone, johon otettiin vastaan puhelinuutiset niin ulkomailta kuin kotimaasta.

28 000

Kun Helsingin Sanomien arkilevikki vuonna 1914 nousi 28 000 kappaleeseen, tuli siitä ”Suomen enin levinnyt lehti”. Samana vuonna se anoi ja sai Painoasiain Ylihallitukselta luvan ilmestyä myös pyhäpäivien jälkeisinä päivinä eli se alkoi ilmestyä seitsemän kertaa viikossa. — Uutisosastolle otettiin uudeksi mieheksi toimittaja **Ilmari Kivinen**, sittemmin tunnettu maanmainiona pakinoitsija **Tiituksena**.

Maailmansodan syttymisvuonna 1914 Helsingin Sanomien painos takavarikoitiin muutamaan kertaan, mm. elokuun viidentenä Tiituksen pakinan ”Jo paukkuvat” johdosta. Painoasiain Ylihallitus antoi päivittäin suullisia ja kirjallisia karkotus- ja lakkautusuhkauksia, joista ei saanut mainita lehdeissä. ”Mitään ei saa kertoa venäläisen sotaväen liikkeistä etelä-Suomen rannikolla eikä yleensä tapahtumista ja toimista täällä, olkootpa mitä laatua hyvänsä”, kertoi toimituksen päiväkirja.

Mutta lisälehtiä eli sähkösanomia saatiin painetuksi ja myydyksi kiireisesti, 16 000:n painoksin.

Ensimmäinen sivukonttori perustettiin Siltasaareen v. 1915.

1920-luvulla käytettiin lehtikuljetukseen autoja.

Jakelua helpottamaan Helsingin Sanomat perusti sivukonttorin Siltasaareen vuonna 1915. Uskollisena lukuharrastuksen levittämisaatteelleen se perusti konttoriin myös lainakirjaston sanomalehtipoikia ja -tyttöjä varten. Pulakautena konttorista jaettiin ”uusmallisia taipuvia puupohjaisia nauha-kenkiä” pikku väelle, joka nyt sai ”riisua jaloistaan isän suuret saappaat, äidin kuluneet kengät, rikkinaiset huovikkaat tai kalossit riepuineen” ja palauttaa ne varsinaisille käyttäjilleen.

50 000

Korukuvioinen adressi, Kiitoslausunto, lähti vuonna 1916 päätoimittaja Eero Erkon ja taloudenhoitaja Aarne Kauppihan allekirjoittamana asiamiehille, jotka olivat edistäneet tilaajamäärän kasvamista. Lehti kiitti myös ilmoittajiaan kirjeellä: ”Meillä on mielihyvä Teille ilmoittaa, että Helsingin Sanomia maaliskuun 25 p:stä lähtien on alkanut levitä pyhäpäivinä yli 50 000 kpl.” Saavutuksen kunniaksi julkaistiin sunnuntaina 9.4.1916 32-sivuinen juhlanumero, jota jaettiin myös 17 x 13 cm:n kokoisena pienoispainoksena. Numero sisälsi muun ohella oman talon toiminnan esittelyä, mm. kuvasarjan

Lehdenmyyjä myymässä Helsingin Sanomain ilta-painosta Ilta-Sanomia v. 1936.

postijuniin vietävien Helsingin Sanomain lastaamisesta hevosten vetämiin rekiin Ludviginkadun pihalla. ”Tällaisia kuormia Helsingin Kuljetusliikkeen hevoset sunnuntaisin vievät talostamme seitsemän”, kertoi lehti.

Vielä samalle juhluvuodelle osui sulkakynää pitelevän, painopaperirullaan nojaavan leijonan synty. Tunnuksen piirsi ”Suomen enimmin levinneelle lehdelle” Topi Vikstedt.

Kaksinkertaistuneesta paperinhinnasta huolimatta lehti kasvatti levikkiään niin, että vuonna 1917 myös arkipäivän levikki ylitti 50 000. Mutta elokuun 14. ja 15. päivänä Helsingin Sanomat ei ilmestynyt lainkaan. Sanomalehti oli piiritystilassa. Ludviginkadulle oli marssinut rivissä pari kolme sataa miestä, joista pari kymmentä jätettiin taloon ”järjestysmiehiksi” valvomaan, ettei tehty työtä.

Vuonna 1918 Helsingin Sanomat oli lakkautettuna kolmatta kuukautta, 28.1.-12.4.1918. Punainen kaarti valtasi asevoimin toimituksen ja takavarikoi valtiolle kirjapainon, jossa alettiin painaa kansanvaltuuskunnan virallista tiedonantolehteä.

Toisen maailmansodan aikana lehteä toimitettiin pommisuojaissa. Vain kerran, 27.2.1944 jäi lehti ilmestymättä.

Sähkösanomapoika kauppaa monistettuja lisälehtiä maaliskuun lakon aikana 1949.

Lakkautuksen aikana maaliskuun alussa Eero Erkko pidätettiin pari päivää yöllisen kotitarkastuksen jälkeen. Hänet julistettiin sotavangiksi valtakumousvastaisen sanomalehden toimittajana. Myös Santeri Ivalo vangittiin.

Molemmat vapautettiin vasta Helsingin valloituksen päivänä, 12.4.18, jolloin myös aseelliset vartijat lähtivät lehtitalosta. Seuraavana päivänä Helsingin Sanomat, alaotsikkonaan Päivän tuoreimmat tiedot, ilmestyi yksisivuisena, sitä seuraavana päivänä kaksisivuisena ja 15.4. nelisivuisena, kunnes se 16.4. lähtien ilmestyi tavalliseen tapaan.

75 000

Loppuvuodesta 1918 lehden arkipäivälevikki oli 65 000 ja sunnuntailevikki 75 000. Marraskuun lopusta lähtien lehden päätoimittajana oli jälleen Santeri Ivalo, kun Eero Erkko oli nimitettyä Korkeimman Vallan Haltijan, **P.E. Svinhufvudin**, kirjeellä sosialiministeriksi 27.11.1918 lähtien, Korkeimman Vallan Haltijan, **Mannerheimin**, siirtämänä ja määrämänä kulkulaitosten ja yleis-

ten töiden ministerinä 17.4.1919 lähtien sekä Tasavallan Presidentti **K.J. Ståhlbergin** nimittämänä kauppaja- ja teollisuusministerinä 15.8.1919-15.3.1920.

Lehden kasvanut levikki vaati taas uutta isompaa painokonetta, joka puolestaan tarvitsi uutta tilaa. Vuonna 1919 valmistui Ludviginkadulle lehden kolmas talo, jonka arkkitehti Urho Åberg sijoitti kuin osaksi kahta edellistä piirtäen kaikille kolmelle uuden yhtenäisen fasaadin. Saksalainen konetehdas joutui toimittamaan Vomag-painokoneen vuoden myöhässä, syksyllä 1920. Vasta silloin loppuivat lehtien aamujunista myöhästelyt, jotka vuoroon olivat koetelleet eri paikkakuntien tilaajia.

Kansalliselle Edistyspuolueelle oli vuokrattu kansliatilat Ludviginkatu 6:sta. Sieltä lähti Helsingin Sanomain johtokunnalle 19.1.1920 puoluehallituksen kirje, jossa mahdollisimman läheisen yhteistoiminnan aikaansaamiseksi ehdotettiin, että ”hallituksen puheenjohtajalle ja jollekin sen valitsemalle maatalouden asiantuntijalle annettaisiin tilaisuus tarkastaa lehdessä julkaistavaksi aiotut yleistä poliittista luonnetta olevat artikkelit ja niistä toimituksen kanssa neuvotella”.

Lehden johtokunta viittasi 23.2.1920 vastauksessaan ”niihin läheisiin suhteisiin, jotka aina ovat vallinneet niin hyvin Nuorsuomalaisen Puolueen kuin sittemmin Kansallisen Edistyspuolueen keskuselinten kanssa, joiden puolueiden ohjelmaa ja pyrkimyksiä lehti aina on edustanut ja ajanut”, vakuutti edelleen toimivansa puolueen ohjelman ja tarkoituksien hyväksi ja niiden hengessä ja pysyvänsä edelleen jatkuvassa myötätuntoisessa vuorovaikutuksessa, mutta vastasi päättäneensä, ”maan ja valtiollisen elämämme kehityksen kannalta” että ”vastuu lehden kannan määrittämisestä päivän kysymyksissä on säilytettävä lehden varsinaiselle johdolle erittäinkin, koska vain tällainen menettely on omansa ylläpitämään sitä vastuuntuntoa ja liikuntavapautta, joka kuuluu valtiolliselle sanomalehdelle”.

Langaton lennätin oli yksi vuosisadan suurimpia keksintöjä. Ensimmäisenä Suomessa — ja koko Pohjois-Euroopan lehdistössä — Helsingin Sanomain vastaavalle toimittajalle Eero Erkolle myönnettiin oikeus viiden vuoden aikana 31.5.1922 alkaen käyttää Helsingin Sanomain

omaksi tarpeeksi laitteita langattomien sähkösanomien vastaanottamista varten. Eittämättä mainoslause ”Helsingin Sanomain ulkomaantiedot ovat tuoreimmat” oli oikeutettu.

Moni lukija varmaankin ilahtui, kun maaliskuun alusta 1925 lehden tekstiosassa vaikeampiluvinen fraktuura korvattiin kokonaan antikvalla. Vastaperustetun Oy. Suomen Yleisradio — Ab. Finlands Rundradion osakkeita päätti johtokunta 10.3.1926 kokouksessaan hankkia Smk:lla 20,000:-.

Kesäkuun 1. päivästä 1927 kiinnitettiin Helsingin Sanomain päätoimittajan apulaiseksi sekä ”toimitus- että talouspuolelle” molempien oikeuksien eli lakitieteiden kandidaatti **Eljas Erkko**. Seuraavana syksynä, lokakuun neljäntenätoista, kuoli Eero Erkko, lehden perustaja. Hänen jälkeensä päätoimittajan toimi oli neljän vuoden ajan jaettu kahden tuomarin kesken, **W. W. Tuomiojan**, tullut toimitukseen jo 1917, ja Eljas Erkon, joka oli myös toimitusjohtaja ja jonka valvottavana oli lehden taloudellinen ja ulkomaisten osasto. Eljas Erkko oli ollut ulkoministeriön palveluksessa vuodesta 1919 ja viettänyt viimeiset viisi vuotta Suomen lähetystöissä Pariisissa, Tallinnassa ja Lontoossa.

Helsingin Sanomain runsaasti kuvitettu Viikkoliite aloitti ilmestymisensä sunnuntaina 4. 12. 1927. Lehden piirtäjän Akseli Halosen sarjakuva Pulliainen siirtyi liitteeseen. Sarjakuvia ostettiin myös ulkomailta: päivälehden Felix-kissa — esiintyminen 19.3.1929 — ja 31.5.1931 sen kilpailija Mikki-hiiri, ”vuosisadan hullunkurisin eläin. Olette nauraneet sen tempuille elokuvissa, nyt voitte nauttia siitä kodeissanne”. Viikkoliitteestä saivat lapset sunnuntaiaamuisin värittää Kissan poikia 14.5.1933 lähtien — vain kuukautta myöhemmin kuin amerikkalaislapset — ja Kippari Kallea maaliskuusta 1936.

Lehtien levikit olivat 1920-luvulla laskeneet, ja Helsingin Sanomainkin arkilevikki kipusi takaisin 50 000:een vasta vuonna 1928, jolloin se ainoana suomalaisena lehtenä antoi tarkistaa levikkinsä.

Iltä-Sanomat, Helsingin Sanomain iltapäinos, syntyi 29.2.1932 Mäntsälän kapinan aikana, kun tilanteen kehittyessä nopeasti sähkösanomat eivät riittäneet eikä toimitus ennättänyt vastata koko lukijakunnan kyselyihin puhelimesta. Sen pää-

Eljas Erkko, päätoimittaja 1927-1938 ja toimitusjohtaja 1927-1965.

toimittaja oli Eljas Erkko, joka 1931 oli jäänyt Helsingin Sanomain ainoaksi päätoimittajaksi.

”HS on aina tehnyt parhaansa koettaessaan, uhrauksista välittämättä, saattaa lukijansa niin lähelle päivän tapahtumia kuin se vain on ollut inhimillisesti katsoen mahdollista.” — ”Lehti voi milloin vain jotakin erikoista tapahtua, itse hankkia tarkistettua tuoreimmat kuvaukset ja kuvat.” Näin vakuutti HS useana vuonna tilauskampanjoissaan ja pystyi myös esimerkein todistamaan väitteensä. Niinpä se joutui 28.7.1933 sanomaan irti 1929 solmitun uutispalvelusopimuksen berliiniläisen Ullsteinin toimiston kanssa, koska yhteistyön tärkein peruste oli kansallissosialistien valtaan tultua täysin rauennut: ”Keväästä lähtien emme ole enää saaneet Teiltä luotettavia tietoja olosuhteista Saksassa.”

100 000

Kun vuoden 1937 levikit oli laskettu, arkisin 81 762 ja sunnuntaisin 100 036, kiiruhdettiin taas tilaamaan uusi painokone, tällä kertaa Englannista. Sen toimitusajasta tuli pitkä: ensimmäiset neljä

yksikköä saatiin kuljetetuksi Petsamon kautta keskellä sotaa 1942 ja pystytetyksi omien rintamalta väliaikaisesti lomautettujen miesten voimin. Loput kuusi merellä sotasaaliiksi joutunutta yksikköä jouduttiin ostamaan uudelleen, tosin romuraudan hinnalla, ja saatiin maahan 1946.

Joulukuussa 1938 presidentti **Kyösti Kallio** nimitti Eljas Erkon ulkoministeriksi. Helsingin Sanomien ja Ilta-Sanomien päätoimittajaksi nimitettiin ulkomaanosaston toimittaja FM **Yrjö Niiniluoto**, jonka jo Eero Erkko oli lainaa palauttamatta vuonna 1925 "lainannut" yliopistolta ja lähettänyt kirjeenvaihtajaksi kolmeksi vuodeksi Geneveen ja sitten kolmeksi vuodeksi Lontooseen Timesin toimitukseen.

Kuten tiedetään, levottomina aikoina uutistarve on suuri. Huolimatta paperi-, väri-, metalli- ja miespulasta lehden levikki kasvoi nopeasti. Vuonna 1940 arkilevikki oli 124 673.

Vuonna 1942 päätti johtokunta ottaa ilmoitusosikoihin kaksi uutta aliosastoa, myytävien ryhmään "Kiinteistöt" ja sekalaisten ryhmään "Henkilöasiat". "Viimeksi mainittuun päätettiin ottaa myöskin kirjeenvaihtoilmoituksia, mikäli ne pysyvät sopivuuden rajoissa."

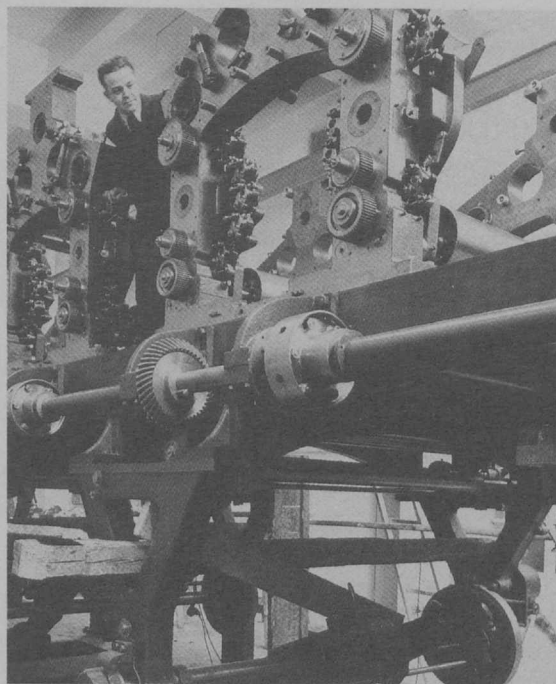
150 000

Tammikuun 1. pstä 1943 lähtien Helsingin Sanomien otsikon alla luki Riippumaton sanomalehti. Saman vuoden levikiksi tarkastettiin arkisin 139 385 ja sunnuntaisin 158 175.

Pommituksessa 26.2.1944 Sanomainkin toimitalo kärsi niin paljon tuhoa, että Irtaimiston Sotavahinkoyhdistykselle lähetettiin 8-sivuinen vahinkoluettelo. Lehteä oli totuttu toimittamaan omassa kellaripommisuojoissa, mutta nyt rikkoutuivat sähköt, eikä seuraavan päivän muuten valmista lehteä saatu painetuksi.

Paperin säännöstely oli tiukkaa. Vuoden 1944 loppupuolella oli lehden pakko jättää pois ilmoituksia, mm. joulukuun ensimmäisenä sunnuntaina 6 maksettua ilmoitussivua. Myöskin piti olosuhteiden pakosta jarruttaa irtonumeromyyntiä.

Vuonna 1947 arkilevikkikin ylitti 150 000. Ensimmäiset julkaistut telefotokuvat vastaanotettiin toimituksessa lokakuun 10. pnä 1948. Vuonna 1949 7-palstainen lehti muutettiin 8-palstaiseksi.

Englantilaisen Hoe & Crabtree-painokoneen ensimmäiset yksiköt pystytettiin syksyllä 1942.

Ilta-Sanomat lakkasi olemasta Helsingin Sanomien iltapainos ja itsellistyi nykyisen kokoiseksi, hieman punertavalle paperille painetuksi lehdeksi.

200 000

Helsingin Olympialaisten aikana, 21.7.1952 oli levikki 245 500 ja sunnuntaina 20.7.1952 270 000, ja lehdessä oli viikon ajan englanninkielinen uutissivu. Vuoden vakinaiset levikkiluvut olivat 210 000 ja 232 700.

250 000

Helsingin Sanomat oli Pohjoismaiden suurin tilauslehti, arkilevikki 236 385 ja sunnuntailevikki 259 597 vuonna 1954. Päätettiin tilata uudet rotaatiokoneet.

Vuonna 1956 myös arkilevikki ylitti 250 000. Maaliskuussa oli Suomessa väkivaltaisuuksiin yltänyt suurlakko. Helsingin Sanomissa toimitettiin monistettuja Lisälehtiä tilanteesta parikin kappaletta päivässä. Vuoden lopussa graafinen teolli-

suus solmi työrahasopimuksen, joka laajuudessaan herätti maailmalla huomiota.

300 000

Kun Helsingin Sanomat vuonna 1969 täyttäessään 80 vuotta ylitti sunnuntailevikillään 300 000 kapaleen, oli sen keulassa tapahtunut kuolemantausten vaatimia vaihtoja.

Päätoimittaja Yrjö Niiniluoto kuoli Etelä-Afrikan matkallaan 4.11.1961. Hänen seuraajikseen tulivat Eljas Erkon kaksiviikkoisen vt-kauden jälkeen 20.11. lähtien vastaavaksi **Teo Mertanen**, vuosia HS-Lontoon kirjeenvaihtajana toiminut Ilta-Sanomain päätoimittaja, ja **Aatos Erkko**, jottokunnan jäsen vuodesta 1954 ja Viikkosanomain päätoimittaja vuodesta 1953.

Eljas Erkko, legenda jo eläessään, kuoli 20.2.1965. Siihenastinen apulaistoimitusjohtaja Aatos Erkko valittiin toimitusjohtajaksi ja HS:n kolmanneksi päätoimittajaksi nimitettiin 1.6.1966 **Heikki Tikkanen**, jonka menneisyyteen kuuluivat HS-poliittinen osasto ja Ilta-Sanomain päätoimittajuus ja tulevaisuuteen HS:n vastaavan päätoi-

Lehtikuva Oy perustettiin Helsingin Olympiakisojen edellä 1951. Kuva marraskuulta 1959.

mittajan edelleen jatkuva toimi päätoimittaja Mertasen siirryttyä hallinnolliseksi päätoimittajaksi 1976.

HS noudatti edelleen ”perinteellistä riippumattontaa ja vapaamielistä linjaansa”, kuten se raportoi ensimmäisessä painetussa toimintakertomuksessaan vuodelta 1967. Samana vuonna huhtikuun ensimmäisenä julkaistiin Helsingin Sanomissa toimittajien päivittäin keräämä ”uutispäiväkirja”. Se kertoi 18 sivulla edeltäneen kolmeviikkoisen kirjapainolakon aikaiset uutistapahtumat. Samana keväänä aloitti Toimittajakoulu ensimmäisen kursinsa tarkoituksenaan kouluttaa toimittajiksi aikovia ja nostaa toimittajien ammattitaitoa, arvostusta ja itsetuntoa.

Vuonna 1972, jolloin lehden arkilevikkikin ylitti 300 000, tapahtui toukokuussa Suomen ensimmäinen valtiollinen lehtimieslakko. Se kesti kymmenen päivää. Kuitenkin lehden vuotuinen sivumäärä lisääntyi 586 sivulla nousten yhteensä 15 304 sivuun ja vuosikerran paino runsaalla kahdella kilolla, 97,7 kiloon. Toimitus aloitti kaksi uutta sivua, taloustiestain ja ruokatorstain ja sanomalehtipainossa aloitettiin luokiteltujen ilmoitusten valoladonta.

350 000

Lukijain keskuudessa pohdittiin, saattoiko HS:n irttonumerohinnan ainakin sunnuntaisin saada takaisin viemällä lehti jätöpapierikeräykseen. Sunnuntaisin julkaistiin vuonna 1973 84-sivuisia numeroita, joiden paino oli lähes puoli kiloa. Levikki nousi 355 116:een ja vuosikerran paino sataan kiloon. Seuraavana vuonna siirryttiin käyttämään keveämpää paperia ja sitä seuraavana tekstin jälkeiset ilmoitussivut muutettiin 10-palstaisiksi.

Toimituksen ja eduskunnan välille avattiin faksimileyhteys 1974 ja ”suora linja politiikan pääkaupunkeihin” vuonna 1975, kun Moskovaan ja Washingtoniin lähetettiin omat vakituiset kirjeenvaihtajat. Helsingin Ety-kokouksen loppuvaiheessa 30.7.1975 HS julkaisi 8-kielisen pääkirjoituksen Tiedon kulun vapaus rakentaa perustaa Euroopan yhteistyölle.

Ludvigin- ja Erottajankadun kulmakonttori avattiin entisöitynä uudelleen syksyllä 1967.

400 000

Sanomalan tuotantolaitos Vantaalla ja sen ensimmäinen konelinja otettiin käyttöön juhlallisesti lehden 88-vuotispäivänä 1977, jolloin lehden arkilevikki oli 356 945 ja sunnuntailevikki 405 185. Ilmoitukset oli jo kokonaan siirretty valoladontaan ja toimituksellisesta aineistostakin lähes puolet. Yhtiön sanomalehtien painatus siirtyi kokonaisuudessaan Sanomalan offset-tekniikkaan seuraavan vuoden aikana ja silloin alkoi myös sivujen faksimilesiirto Ludviginkadulta Sanomalaan mikroaalloilla. Kevään alkuvaiheissa kyllä kerrottiin, että joskus oli turvaututtava "taksimileen", taksiiin siis, mutta opittiinhan tämä kuten muukin uusi tekniikka. Sivun siirto radiolinkin välityksellä vakiintui kestämään yhden minuutin.

Seuraavaksi, vuonna 1979, opittiin käyttämään neliväri-ilmoituksia ja toimituksellisia monivärikuvia.

Yli sadan sivun Helsingin Sanomia tehtiin vuonna 1980. Lake Placidin Olympiaoppaan sisältänyt sunnuntainumero 10.2.1980 oli 104-sivuinen ja painosmäärältään puoli miljoonaa. Toinen

104-sivuinen numero ilmestyi joulukuussa, viikon verran toimittajien toisen valtakunnallisen lakon (13.11.-2.12.1980) päättymisestä.

450 000

Kun lehden arkilevikki vuonna 1981 ylitti 400 000:n, oli lehden sunnuntailevikki jo 463 046. Helsingin Sanomat oli Pohjoismaiden suurin aamulehti. Saman vuoden joulukuussa solmittiin sopimus Hufvudstadsbladetin painamisesta Vantaalla painotalossa ja -konein, jotka Sanoma Osakeyhtiö sille rakentaisi ja vuokraisi. 92 vuotta aikaisemmin oli tilanne suunnilleen päinvastainen: 6.12.1889 solmittiin sopimus Päivälehden painamisesta Hufvudstadsbladetin Kirjapainossa.

Kuukausiliitettä, suuren aikakauslehden kokoista monikymmensivuista lehteä, alettiin toimittaa kerran kuussa Helsingin Sanomien tilaajille ja irtonumeron ostajille huhtikuussa 1983.

Samassa kuussa käynnistettiin sähköisen sanomalehden pioneeri Kaapelisanomat, HS-tietopalvelujen toimittama videotex-tekniikalla toteutettu kuvaruutulehti, joka näkyi Helsinki Televisiossa.

500 000

Sarajevon ja Los Angelesin Olympiakisavuonna 1984 HS nosti sivulukuennätyksensä 112 sivuun, ilmoitusvolyyymiennätyksensä 52 080 palstametriin ja sunnuntain keskilevikkinsä 501 539 kappaaleeseen.

Urheilutoimitus alkoi käyttää näyttöpäätteitä ensimmäisenä HS:ssa, ennen kisoja. Vuonna 1985 SII-järjestelmän (Systems Integrating, Inc.) noin 300 näyttöpäätettä saivat kukin äärelleen oman toimittajansa. Päätetyöskentelyyn koulutettu toimitus voitti aikaa. Se sai uutistoimistojen, kirjeenvaihtajien ja aluetoimitusten uutiset entistä nopeammin eteensä, pystyi kuvaruudullaan entistä nopeammin kirjoittamaan, muokkaamaan ja otokoimaan juttunsa ja nappia painamalla lähettämään ne paperitulosteiksi sivutaittoon. Entistä myöhäisemmät uutiset ennättävät lehteen, sillä latoja ei enää kirjoita uudelleen toimittajan tekstiä. Mitä siis tapahtui painovirhepaholaiselle? Se muutti majaa latomosta toimittajan näyttöpäätteen, siksi lehden toimituksessa on edelleen oikaisulukuosasto.

HS:n paino — taas yli sata kiloa vuodessa — ja sivumäärä kasvoivat. Lehti osallistui kustannuksiin, kun kymmenisen tuhatta taloyhtiötä pääkau-

punkiseudulla joutui suurentamaan postiluukkuaan.

Sanomalassa paperirullia kuljettivat tietokoneohjatut robotit, aavemaisesti liukuvat vihivaut, mutta vuonna 1986 päätettiin osa painotuotantoa siirtää lähemmäksi kaukaisempia levikkialueita. Lehden sivujen siirto Ludviginkadulta Varkauteen sujui yhtä hyvin kuin Vantaalle ja taatusti nopeammin kuin valmiiden lehtien kuljetus Sanomalasta.

Vuoden 1988 jälkipuoliskolla, lehden täyttäessä 99 vuotta, sen levikki oli arkisin 460 539 ja sunnuntaisin 544 227. Mitä sitten on tapahtunut ennen kuin seuraava etappi, 550 000, saavutetaan, sen kertonee **Päivälehden Arkistosäätiö**, jonka haltuun yhtiön historiallisen arkiston kokoelmat ja tehtävät siirtyvät Päivälehti-Helsingin Sanomain juhlavuonna. Säätiön perustivat 7.5.1985 Sanoma Osakeyhtiö ja Lehtikuva Oy, ja sen tarkoituksena on edistää ja tukea sananvapauden toteutumista ja sananvapauden historiaan liittyvää tutkimustoimintaa sekä kansanvalistus- ja kulttuuritoimintaa maassamme.

Lisa Meckelburg-Mäkelä
Historiallisen arkiston vastaava hoitaja

